Lausunto sivistysvaliokunnalle
Asia: HE 35/2026 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta

Leea Lakka, FT, Itä-Suomen yliopisto
Mitä on pakko oppia? Tekstitaitojen vähimmäisestä neuvottelu ja eriarvoisuus oppivelvollisuuskoulussa -hanke, rah. Koneen säätiö
leea.lakka@uef.fi

Kiitän mahdollisuudesta toimia asiantuntijana koskien luonnosta hallituksen esitykseksi laiksi perusopetuslain muuttamisesta.

Lausunto perustuu julkaistujen tutkimusten lisäksi alustaviin havaintoihin Minimi-tutkimushankkeesta, jossa paraikaa työskentelen. Hankkeessa analysoidaan luokkahuoneiden arkista neuvottelua minimistä sekä koulutuksen sääntelyä, kuten käytössä olevaa opetussuunnitelmaa.

1. **Tähtäin on oikeassa suunnassa**

Kuten käytännössä kaikissa länsimaissa, myös Suomessa oppimistulosten lasku on jatkunut säännönmukaisesti jo pitkään. Lisäksi oppimistulokset eriytyvät muun muassa oppilaan kotitaustan, kielitaustan ja sukupuolen mukaan. Kun koulutusjärjestelmä tuottaa tällaisia rakenteellisia eroja, niitä on syytä korjata.

Yksi tunnistettu ongelma on arvioinnin epätasaisuus. Opettajat ovat toistuvasti raportoineet hankaluuksia hyödyntää nykyisen opetussuunnitelman arviointikriteerejä. Etenkin kriteerien tulkinnanvaraisuus ja kompensaatioperiaate ovat herättäneet kritiikkiä. Kuitenkin vuonna 2021 toteutettu arviointikriteerien uudistus on yleisesti ottaen koettu oikeansuuntaisena. Myös käytössä oleva opetussuunnitelman perusteasiakirja on aika päivittää. **Näistä lähtökohdista käsin hallituksen esitys arvioinnin terävöittämiseksi on perusteltu**.

2. **Vähimmäistason määrittely on vaikeaa**

Arvioitava oppiainekohtainen vähimmäistaso määritellään myöhemmin virkatyönä Opetushallituksessa. Jo valmisteluvaiheessa on kuitenkin hyvä huomata, **ettei ole olemassa mitään tutkimusperusteisesti määrittyvää, neutraalia vähimmäistason rajaa**. Luku- ja kirjoitustaito kehittyvät spiraalimaisesti, ja taitojen riittävyys riippuu siitä, mitä lukemalla ja kirjoittamalla halutaan tehdä. Määriteltiin vähimmäistaso mihin tahansa, valinta on aina ideologinen.

”Riittävät perustaidot” on tilanteisesti määrittyvä asia. Esimerkiksi kirjoittamisen taidon osalta yhdeksi vähimmäiseksi voidaan määritellä taito kirjoittaa argumentoiva teksti. Avoimeksi kuitenkin jää, onko vähimmäistason mukainen tuotos esimerkiksi heippalappu, mielipidekirjoitus vai kantelu. **Se, mihin tietojen ja taitojen vähimmäistaso asetetaan, tuottaa oppilaalle erilaisia mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa yhteiskunnassa**. Mitä korkeammalla vähimmäistaso on, sitä useammalla on hankaluuksia saavuttaa se, ja sitä

enemmän tarvitaan erityistä tukea. Mitä matalammalla vähimmäistaso on, sitä kapeammat toiminnan mahdollisuudet ovat niillä oppilailla, jotka ylsivät vain minimiin.

On hyvä, että lakiluonnoksessa vähimmäistasoa ei ole sidottu toisen asteen vaatimuksiin. Tiedetään, että lukion ja ammatillisen koulutuksen tavoitteet, vaatimukset, resurssit ja sääntely ovat voimakkaasti eriytyneet. Jos perusopetuksen vaatima vähimmäistaso sidotaan siihen, riittävätkö taidot lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa, eriytymiskehitys siirtyy nykyistä voimakkaammin jo yläkouluun.

Kuten esityksessäkin todetaan, yksinomaan arviointia kiristämällä ei voida *varmistaa* vaadittujen taitojen oppimista. Oppimisen edellytykset syntyvät sekä koulun ulkopuolella että koulussa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että oppimistulosten nostaminen edellyttää myös lapsiperheiden hyvinvointiin ja koulun resursseihin (erityisopetus, erityisen tuen mahdollisuudet sääntelyssä, ryhmäkoot, koulun aikuiset) panostamista.

3. Luokalle jättämisen hyödystä ei ole selkeää näyttöä

Hallituksen esityksen taustalla on toiveita luokalle jättämisen lisäämisestä. Tutkimus ei kuitenkaan tue ajatusta siitä, että luokalle jättäminen olisi tehokas ratkaisu oppimisen hankaluuksiin. Suomessa on tehty hyvin vähän tutkimusta luokalle jäämisen seurauksista. **Osoitettu hyöty on ollut rajallinen ja lyhytaikainen eikä luokalle jättäminen näytä olevan oppilaan kannalta sen hyödyllisempää kuin hyvin resursoitu erityisopetus**. Kansainvälinen tutkimusnäyttö on ristiriitaista eikä aina sovellettavissa Suomeen.

Luokalle jättäminen on hyvin erilainen toimenpide alkuopetuksessa ja yläkoulun päätteessä. Näin on, arvioitiin kysymystä sitten taustasyiden, sosiaalisten seurausten tai pedagogisen tarkoituksenmukaisuuden näkökulmista. Syyt sille, ettei yläkoululainen saa suoritettua jonkin oppiaineen oppimäärää, ovat moninaiset ja hyvin harvoin kyse on puhtaasti oppimisen hankaluuksista. Sen sijaan erilaiset sosiaaliset ongelmat ja enenevässä määrin runsaat poissaolot ovat keskeisin syy hylättyyn arvosanaan. Luokalle jättäminen ei yksinään ole tukitoimi, ja se voi entisestään heikentää kouluun kiinnittymistä.

On koulunpidon lähtökohta, että oppilaat kehittyvät eri tahtia, tarvitsevat eri määrin tukea ja menestyvät koulussa eri tavoin. Koulutusjärjestelmä voi sopeutua tähän karkeasti ottaen kolmella tavalla. Suomessa ja muissa pohjoismaissa koulu, opetuksen sisällöt ja tavoitteet ovat yhteisiä ja erityistä tukea tarjotaan yksilöllisesti. Vaihtoehto on, että koulutusjärjestelmässä tukea tarvitsevia jätetään luokalle (vertikaalinen kerrostuminen, kuten Ranskassa, Portugalissa ja Espanjassa) tai että koulutusjärjestelmä perustuu tasoryhmiin, joissa tavoitteet ja sisällöt eroavat toisistaan (horisontaalinen kerrostuminen, kuten Italiassa, Tšekissä ja Liettuassa). **Tutkimusnäyttö osoittaa, että mitä kerrostuneempi järjestelmä on, sitä enemmän vanhempien sosioekonominen tausta vaikuttaa lapsen koulumenestykseen**. **Toisin sanoen sosiaalinen liikkuvuus vähenee.** Suomella on tavoite nostaa korkeakoulutettujen osuus 50 %:iin. Sosiaalisen liikkuvuuden vähentäminen uhkaa tätä tavoitetta.

Parhaimmillaan vähimmäistason määrittely yhtenäistää kansallisia käytäntöjä niin opetuksen tavoitteiden, sisältöjen kuin arvioinnin kohdalla. **Selkeä kriteeriperustainen arviointiohjeistus tarjoaa selkänojaa käytännön neuvotteluissa**, **joissa** opettajan, lapsen, huoltajan ja muun koulun henkilökunnan kesken **arvioidaan suorituksen riittävyyttä** ja siten edellytyksiä siirtyä seuraavalle vuosiluokalle. Onnistuessaan uudistus voi lisätä tasa-arvoa toiselle asteelle siirtymisiin, joissa perusopetuksen arvosanat ratkaisevat.

4. **Kohti perustaitoja – kohti minimin politiikkaa?**

Kuten kaikkialla yhteiskunnassa, myös koulussa saadaan sitä mitä mitataan. Kun vähimmäisosaamistason läpäisy kirjataan lakiin ja vähimmäinen määritellään aiempaa tarkemmin, **on riski, että opetus alkaa tähdätä nimenomaan vähimmäisvaatimusten saavuttamiseen**.

Lisäksi esitykseen sisältyy toiveita sisältöjen ja tavoitteiden karsimisesta ja keskeisen määrittelystä. Tavoite on osin perusteltu. Karsinta on kuitenkin tehtävä viisaasti. Uudistuksen nopea aikataulu voi aiheuttaa tästä näkökulmasta katsottuna ongelmia.

On viitteitä siitä, että muissa pohjoismaissa opetussuunnitelman tiivistämisen ja karsimisen pyrkimykset ovat tarkoittaneet paluuta sellaisiin opetussuunnitelmiin, joissa tietosisältöjen omaksuminen korostuu esimerkiksi kriittisen ajattelun kustannuksella. On pidettävä silmällä, tarkoittaako vähimmäisvaatimuksiin keskittyminen laajemminkin katsoen maksimin politiikasta minimin politiikkaan siirtymistä.

5. **Vähimmäistason määrittely voi johtaa kohti tasoryhmiä ja päättökokeita**

On mahdollista, että vähimmäistason aiempaa tiiviimpi määrittely johtaa välillisesti päättökokeisiin ja tasoryhmiin. Jos vaaditut vähimmäistaso on aiempaa kovempi ja jos luokalle jättämisen kynnystä madalletaan, kasvava osa oppilaista tulee jäämään luokalle. Se on inhimillisesti ja taloudellisesti arvioiden kallista, vaikuttaa koko koulutusjärjestelmään ja todennäköisesti edellyttää erityisen tuen sääntelyn uudelleen avaamista. Jos luokalle jättämistä ei kuitenkaan haluttaisi lisätä, olisi vastaavasti panostettava erityisen tuen saantiin. Tässä tilanteessa järjestelmän näkökulmasta edullisempaa voisi olla siirtyä tasoryhmiin, siis palata rinnakkaiskoulujärjestelmään.

Päättökokeisiin ja tasoryhmiin siirtyminen olisivat erittäin merkittäviä muutoksia ja selkeä suunnanmuutos sotienjälkeisen ajan koulutuspolitiikkaan. **Päättökokeet ja tasoryhmittely muuttaisivat perustavanlaatuisesti suomalaisen koulujärjestelmän lähtökohtia, eetosta ja tavoitteita ja potentiaalisesti myös kiihdyttäisivät yhteiskunnallista polarisaatiota entisestään.** Käytännössä suomalainen koulutusjärjestelmä siirtyisi peruskoulusta johonkin toisenlaiseen koulutusjärjestelmään.